

J.SLIS, 11 (1) (2019) 73-88

DOI: 10.22055/slis.2017.23554.1394

Management Research in Knowledge and Information Science Studies, from Reality to Practice: An Analytical Review

Somaye Sadat Akhshik¹

1. Assistant professor, Department of knowledge and information science, Faculty of Psychology and Education, Kharazmi University, Tehran, Iran. somakhshik@gmail.com. Akhshik@khu.ac.ir

Received: 2017/10/02

Accepted: 2018/01/20

Abstract

Background and Objectives: Subject analysis of the Management Research published in Knowledge and Information Science journals to identify their degree of compliance with management issues and challenges, as well as identifying the research gaps in this area.

Methodology: This study is an applied research that was conducted using a mixed method, approach applying content analysis techniques. The research population consisted of two groups: 1. Papers with the subject of management published in the scientific journals in the field of KIS (8 journals). The data collection tool used for this group was a check list; 2. Experts and professionals of KIS with management experience and expertise (7 people) who participated in the survey through a written interview.

Findings: The findings showed that only a small part of the scientific papers (17%) had addressed the management field and its related issues. Among the reviewed journals, most of the papers in this field had been published in two journals of Academic Librarianship and Information Research and Studies in Library and Information Science (24.5% and 22.5% of the total papers, respectively). The most repeated topics were Knowledge Management, and the Quality of Services. The discrepancy observed in the subjects addressed in the research in the field of management, the results of which have been published as research articles in scientific journals, and the tendency of these articles to the subject of knowledge management and its related sub-topics seems to be rooted in several issues: The first issue relates to the qualitative shortcomings of research in this field. Most research is done either in the form of theses and dissertations by graduate students, or as part of the requirements of some courses such as Planning in Libraries and Information Centers in the Ph.D. program, and Organizational Knowledge Management in the Master's program. The second issue is the shortcomings of research and writing about Management. Research itself and, in the broader context, writing in the field of Management in Information Science is not only qualitatively but also quantitatively deficient in quantitative terms. The third issue is rooted in the difficulties of research in the field of management. Of the challenge sources are the courses that deal with management of libraries and information centers in different levels of education from undergraduate to doctoral; courses such as: Library and Information Centers Management, Organizational Knowledge Management, Management Information Systems and Planning in Libraries and Information Centers. Regarding the KIS Curriculum, the proportion of courses relevant to Knowledge Management is greater than other courses. This can be an important reason for boosting of the research in this field. From another point, however, the limited period of time allocated to post-graduate studies (normally 2 to 4 years) provides students with just the opportunity to familiarize themselves with managerial

issues superficially, let alone the have the chance to grasp profound proficiency in theoretical and practical aspects of management, whether generally or specially in different levels of management. The fourth problem stems out from the continuous adherence of new findings to the wealth of knowledge available in this area, especially that which can be marked as managerial fads. Unfortunately, not only in this field, but also in many other areas, a large amount of research appears to have been undertaken due to following the momentary management modes as well as adherence to systems, models and styles that are almost entirely tailored to the needs and requirements of other countries. In experts' views, the most important issues in this area are: Inadequate skills, ill-managerial knowledge and expertise due to problems such as the paucity of employment of knowledgeable managers, unfamiliarity of managers with modern management in theory and practice, neglecting management as an important specialization and the need for considering knowledge, expertise and personal capability of applicants for management jobs; organizational problems such as problems and deficiencies that exist in the organization chart against the demands of clients for their diverse desired services; decision-making issues in institutions that usually are rooted in deficiencies such as lack of stable and sustainable management and lack of strategic view towards the challenges of technology development in these centers. In experts' views, other challenge areas are: the issue of libraries' competition with other organizations, centralization and decentralization in library management, manpower management and interaction with library staff, service quality management approaches, creativity enhancement strategies, and, staff and teamwork. Review of numerous articles and comparison of their contents with research priorities as pointed out by experts indicates that, apart from the quality of services which is the most frequent subject discussed in most of the reviewed journals, there's almost no agreement among the trio aspects, i.e., these articles, the important research topics suggested by management experts, and, issues set forth by experts in science and information science.

Discussion: The priorities of research in the field of management in experts' views are related to issues such as specialization in management theories, management techniques, planning for the development of services, and managers' attitudes towards management challenges; however, there is little consistency between these topics and the duplicate topics of papers in this area. It seems that the most important reasons for this come from the qualitative and quantitative shortcomings of research and writing, the complications of research in this field, and following management fads.

Keywords: Management, Issues, Library management, Subject analysis, Research priorities, Knowledge and Information Science

پژوهش‌های مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، از واقعیت تا عمل: مروری تحلیلی بر مقاله‌های پژوهشی

سمیه سادات آخشیک^۱

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران somakhshik@gmail.com. Akhshik@khu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۷/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۰/۳۰

چکیده

هدف: این مقاله با هدف تحلیل موضوعی پژوهش‌های منتشر شده در مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در حوزه مدیریت و شناسایی میزان انطباق آنها با مسائل و چالش‌های مدیریت در این رشته انجام شده است.

روش: این مطالعه یک پژوهش کاربردی است که با رویکرد ترکیبی و با استفاده از شیوه تحلیل محتوا انجام گرفت. جامعه پژوهش دو گروه بود؛ ۱. مقاله‌های مجلات علمی-پژوهشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی (۸ مجله) با موضوع مدیریت. اطلاعات این گروه با سیاهه واری گردآوری شد. ۲. خبرگان و متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی با تجربه و تخصص مدیریت (نفر ۷) که دیدگاه‌های خود را در مصاحبه کتبی ارائه دادند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد تنها بخش اندکی از مقاله‌های علمی-پژوهشی رشته (۱۷٪) به مدیریت و موضوعات مربوط به آن پرداخته‌اند. همچنین مشخص شد که بیشتر مقاله‌های این حوزه در دو مجله تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی و مطالعات کتابداری و علم اطلاعات (۲۴/۵٪ و ۲۲/۵٪ از کل مقاله‌ها) به انتشار رسیده‌اند و پرتکرارترین موضوع‌ها، مدیریت دانش و کیفیت خدمات است. **نتیجه‌گیری:** اولویت‌های پژوهش در حوزه مدیریت از دیدگاه خبرگان به مسائلی از قبیل تخصص در پست مدیریت، فنون مدیریت، برنامه‌ریزی برای توسعه خدمات و نگرش مدیران مرتبط است اما بین این موارد با موضوع‌های پرتکرار مقاله‌های این حوزه همخوانی چندانی وجود ندارد. به نظر می‌رسد مهمترین دلایل این امر به کاستی‌های کیفی و کمی پژوهش و نگارش، دشواری‌های پژوهش در این حوزه و پیروی از مدهای مدیریتی مربوط است.

کلیدواژه‌ها: مدیریت، مسائل، مدیریت کتابخانه‌ها، تحلیل موضوعی، اولویت‌های پژوهشی

مقدمه

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی فارغ از نوع و ماهیت، به‌عنوان مهمترین نهادهای ظهور و بروز کارکردهای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نقشی تعیین‌کننده در برقراری تعامل انسان و اطلاعات ایفا می‌کنند. بدیهی است اختلال در فعالیت‌ها و هدایت این مراکز، چرخه بنیادین گردش اطلاعات در جامعه را دچار کاستی خواهد کرد. این امر باعث شده تا بحث مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی و به‌طور مشخص مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی همواره مورد توجه صاحب‌نظران و متخصصان این علم قرار گیرد و زمینه را برای بهره‌مندی از اصول و فنون مدیریت در این مراکز فراهم سازد. در کنار این ضرورت، شرایط متغیر درونی و برونی نهادهای اطلاع‌رسانی مانند تأثیر فناوری اطلاعات بر کارکردها و وظایف این نهادها، تغییر نیازها و خواسته‌های کاربران و نقش پررنگ ارتباط با مشتری، مشکلات بودجه و تأمین مالی، گذر از دنیای سنتی به الکترونیکی، ظهور رقبا و مسائلی مانند آن، چالش‌های فزاینده‌ای را پیش‌روی مدیران این مراکز نهاده است. در چنین وضعیتی راهبری و هدایت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی یک مسئولیت دشوار و زمانبر است که متناسب با بافت و شرایط حاکم بر هر کشور، دشواری‌های خاص خود (مانند عدم ثبات در مدیریت‌ها، شرایط متغیر اقتصادی، کاستی‌های مربوط به سیاست‌های خرد و کلان مدیریتی در کشور و مانند آنها) را به همراه دارد. بنابراین در بسیار از مواقع، اداره این مراکز از چارچوب اختیارها و توانمندی‌های صاحبان تخصص و تجربه فراتر می‌رود و دشواری‌های متعددی را برای این مدیران ایجاد می‌کند.

تلاش برای حل این مشکلات مستلزم شناسایی، دسته‌بندی و برنامه‌ریزی در جهت اقدام به رفع آنها است و زیربنای دستیابی به این موقعیت جز با انجام مطالعه و پژوهش‌های هدفمند، عمیق و کاربردی شکل نخواهد گرفت. انجام بخش قابل توجهی از این بررسی‌ها در دایره وظایف و مسئولیت‌های دانشگاه‌ها، موسسات آموزش عالی و پژوهشگاه‌های کشور در قالب طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان است. تعریف پژوهش‌های مسأله‌مدار و کاربست نتایج آنها در میدان عمل راه علمی مقابله با مشکلات این حوزه است و انعکاس نتایج و دستاوردهای این مطالعات در چارچوب گزارش‌ها و مقاله‌های علمی وضعیت واقعی مدیریت و دشواری‌های آن را نشان خواهد داد.

با این مقدمه، پژوهش حاضر به بازکاوی پژوهش‌هایی پرداخته که در حوزه مدیریت در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به انجام رسیده و نتایج آنها در قالب مقاله‌های پژوهشی در مجلات علمی-پژوهشی مصوب رشته منتشر شده است. از این طریق در این مطالعه به بازنمایی وضعیت همخوانی پژوهش‌های این حوزه و نیازهای ضروری آن از دیدگاه متخصصان رشته پرداخته می‌شود. بر پایه این هدف، مسأله‌ای که نوشتار حاضر به آن پرداخته، تحلیل موضوعی پژوهش‌ها و مقاله‌هایی است که تاکنون در حوزه مدیریت در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به انتشار رسیده تا نشان دهد این مطالعات بیشتر به چه موضوعاتی توجه داشته و این پژوهش‌ها تا چه میزان با نیازهای واقعی رشته در زمینه مدیریت همسو هستند؟ از رهاورد این بررسی میزان انطباق موضوع‌های مقالات منتشر شده با واقعیت‌های این حوزه نشان داده می‌شود و موضوعات درخور مطالعه و بررسی نیز فراروی متخصصان و پژوهشگران این حوزه موضوعی قرار خواهد گرفت.

پرسش‌های پژوهش

بر پایه مسأله و هدف پیش‌گفته، پرسش‌های زیر در این پژوهش مطرح شد:

- ۱- پرتکرارترین موضوع‌های پژوهش‌های مدیریتی رشته که برونداد آنها در قالب مقاله در مجلات علمی-پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی به انتشار رسیده چیست؟
- ۲- مهمترین چالش‌ها و مسائل مدیریتی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دیدگاه متخصصان این رشته کدام است؟

۳- بین موضوع پژوهش‌هایی که نتایج آنها به صورت مقاله‌های علمی- پژوهشی منتشر شده و موضوعات اولویت‌دار از دیدگاه خبرگان حوزه مدیریت در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی تا چه میزان همخوانی وجود دارد؟

مروری بر پیشینه

بررسی پیشینه و پژوهش‌های مرتبط با نوشتار حاضر نشان دهنده دو رویکرد کلی است؛ در رویکرد اول، مطالعاتی قرار دارند که با شیوه کمی پژوهش‌های حوزه مدیریت را بررسی کرده‌اند و به‌طور کلی از نگرش علم‌سنجی به این مقوله پرداخته‌اند. پیشینه این مطالعات را می‌توان با کمی اغماض همزمان با بررسی و سنجش تولیدات علوم در سال‌های ۱۹۵۰ دانست. اغلب پژوهش‌های کمی در این حوزه با استفاده از شیوه‌های علم‌سنجی و کتاب‌سنجی انجام می‌شود و پژوهشگران از روش‌های متنوعی برای سنجش بروندادها و تولیدات علمی بهره می‌برند. این بررسی‌ها به یک موضوع یا حوزه عملی محدود نیستند و در علوم فنی و مهندسی، انسانی، پزشکی و علوم پایه به کار می‌روند. برونداد بسیاری از این مطالعات، ترسیم نقشه و ساختار علمی رشته‌ها است و پیرامون الگوهای رفتارهای علمی، همکاری نویسندگان، مجله‌های هسته و مانند آنها نتایجی را نیز عرضه می‌کنند. در این میان برخی از پژوهش‌های علم‌سنجی نیز با تمرکز بر موضوع مدیریت انجام شده‌اند. برای نمونه می‌توان به پژوهش لی و چن (Lee and Chen, 2012) اشاره داشت که موضوعات و پژوهش‌های انجام شده در حوزه مدیریت دانش (۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰) را تحلیل کرده و پویایی این حوزه را در سال‌های مورد بررسی نشان دادند. برخی پژوهش‌ها مانند آرماندو و پاپو (Armando and Pupo, 2015) نیز به ترسیم نقشه دانش پژوهش‌های مدیریت پرداخته و رویکردهای فعلی و آتی این مطالعات را بررسی کرده‌اند. مواردی نیز مانند پژوهش صدیقی و جلالی منش (Sadighi and Jalalimanesh, 2012) نیز به مطالعه روند پژوهش‌های مدیریت دانش طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ پرداخته‌اند. این پژوهشگران با ترسیم ساختار علمی حوزه مدیریت دانش نشان دادند که در پایگاه وب آو ساینس متوسط نرخ رشد سالانه این حوزه ۱۰/۹ درصد است و ایران با رتبه ۳۵، ۴٪ تولیدات این حوزه را به خود اختصاص داده است.

در رویکرد دوم، پژوهش‌هایی قرار دارند که رویکرد تحلیل محتوا را برای مطالعه مقالات منتشر شده یک یا چند مجله برگزیده‌اند و نگاهی کمی یا کیفی به تولیدات علمی منتشر شده در این بسترها دارند. در گروهی از این پژوهش‌ها مبنای تحلیل، "یک یا چند مجله" مشخص است و در گروهی دیگر، با نگاهی "موضوعی" به بررسی و تحلیل انتشارات یک یا چند مجله پرداخته شده است. از پژوهش‌های گروه اول می‌توان به تحلیل محتوای (کمی) فصلنامه اطلاع‌شناسی (Rezaee Sharifabadi, 2009) (Alijani, Karami and Mohammadi, 2009) تحلیل محتوای مقاله‌های فصلنامه گنجینه اسناد (Ghahnavie, H., et al., 2011) (Mehdizade Taleshi, Farghadan, 2011) تحلیل محتوای مجله مدیریت اطلاعات سلامت (Afzalipour, H., Jamali Mahmoe, 2014) و مطالعه کمی و کیفی مقالات فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (Ebrahimi Milajerdi and Riahinia, 2014) اشاره داشت. از نمونه پژوهش‌های گروه دوم می‌توان به این پژوهش‌ها اشاره کرد: مطالعه اسکاندورا و ویلیامز (Scandura and Williams, 2000) با محوریت تحلیل روش‌شناسی مقالات حوزه مدیریت، پژوهش میشرا و الاک (Mishra and Alok, 2011) با موضوع بررسی رویکردهای پژوهشی در حوزه مدیریت در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱، پژوهش زکی (Zaki, 2006) با موضوع تحلیل محتوای گرایش‌های پژوهشی در مجلات انگلیسی زبان مدیریت در سال‌های ۱۹۸۱-۲۰۰۱ و مطالعه بردبار و همکاران (Bordbar et al., 2014) با تمرکز بر پیش‌بینی روند پژوهش در مدیریت منابع انسانی.

با نگاهی به مطالعات پیشین دست کم دو مشخصه از پژوهش‌های انجام شده در این حوزه آشکار می‌شود: نخست آنکه تحلیل کیفی در این پژوهش‌ها از اقبال کمتر برخوردار است و این امر، ضرورت انجام پژوهش‌های کیفی در این رابطه را می‌کند.

دیگر آنکه تصویری شفاف از وضعیت و سمت و سوی مطالعات این حوزه وجود ندارد و میزان همخوانی این پژوهش‌ها با نیازهای واقعی مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مشخص نیست. بر این پایه پژوهش حاضر به دو نکته پیش گفته اشاره دارد تا بر این اساس وضعیت کمی و کیفی پژوهش‌های مدیریت این رشته را نشان دهد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که با رویکردی ترکیبی (طرح همزمان) و با استفاده از شیوه تحلیل محتوا انجام گرفت. جامعه پژوهش مشکل از دو بخش بود؛ ۱- تمامی مقالات با موضوع مدیریت (موضوعات وابسته) بود که در تمام مجلات با درجه علمی- پژوهشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۸ عنوان مجله) تا تابستان سال ۱۳۹۶ منتشر شده‌اند. این مجله‌ها عبارتند از: فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، مجله مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، مجله تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و علم اطلاعات، پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی (پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی پیشین) و مجله مدیریت اطلاعات سلامت. از سیاهه واری برای گردآوری اطلاعات مقاله‌های منتشر شده استفاده شد. به این ترتیب که عنوان تمامی مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های مورد بررسی مطالعه، استخراج (۱۹۷۸ مورد) و پس از آن عناوین با موضوع مدیریت (۳۴۲ مورد) تفکیک شد. ملاک انتخاب این عنوان‌ها، استفاده از واژه‌ها و اصطلاحات مربوط به حوزه مدیریت در عنوان و کلیدواژه‌های مقاله بود. برای اطمینان از درستی انتخاب، عناوین استخراج شده برای بررسی در اختیار دو نفر از پژوهشگران این حوزه قرار داده شد و پس از تأیید نهایی این سیاهه برای تفکیک موضوعی به کار گرفته شد.

بخش دوم جامعه را خبرگان و متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی با تخصص و تجربه مدیریت کتابخانه‌ها تشکیل دادند. همگی این افراد عضو هیأت علمی دانشگاه‌های داخل کشور بودند، در رزومه‌شان "مدیریت"، یکی از تخصص‌های اصلی‌شان عنوان شده و نام آنها در مقاله‌های مورد بررسی در این پژوهش، پرتکرار بود. دیدگاه‌های این افراد از طریق مصاحبه کتبی گردآوری شد. هدف از اجرای مصاحبه مقایسه وضعیت موجود پژوهش‌های این حوزه با نظر خبرگان و شناسایی میزان انطباق آنها با ضرورت‌های پژوهشی حوزه مدیریت بود. برای تحلیل محتوای سیاهه به دست آمده و نتایج مصاحبه‌ها از نرم‌افزار MaxQDA نسخه 12.0 استفاده شد. نکته قابل اشاره اینکه محدوده پژوهش حاضر، مقاله‌هایی است که در مجلات دارای رتبه علمی-پژوهشی رشته منتشر شده‌اند. در شمار این مجله‌ها، تعدادی از آنها از جمله تعامل انسان و اطلاعات، گنجینه اسناد، آیین پژوهش و پژوهشنامه ادبیات کودکان و نوجوان به دلیل تمرکز بر حوزه‌های تخصصی بررسی شدند. در میان مجلات انتخاب شده نیز تنها مقاله‌هایی در نظر گرفته شدند که پس از دریافت این درجه در مجله‌های مورد مطالعه به انتشار رسیده‌اند.

یافته‌های پژوهش

همانطور که پیشتر گفته شد، برای شناسایی و تحلیل موضوعی مقاله‌های مربوط به حوزه مدیریت از مجله‌های دارای درجه علمی-پژوهشی استفاده شد. مشخصات این مجله‌ها در جدول ۱ آمده است. افزون بر این سعی شده تا با ارائه فراوانی کلیه مقاله‌های منتشر شده در این مجلات و فراوانی مقاله‌های با موضوع مدیریت، امکان مقایسه کمی میان این دو بخش فراهم شود.

جدول ۱: مشخصات مجله‌های با رتبه علمی-پژوهشی در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی

Table 1: Specifications of Scholarly journals in the field of knowledge and information science

فراوانی مقاله‌های با موضوع مدیریت Frequency of Articles with Management Sub.	فراوانی مقاله‌های منتشره Frequency of published Articles	آخرین شماره بررسی شده Last Number reviewed	سال دریافت درجه علمی-پژوهشی Year of get a Scholarly Degree	نام مجله Journal Name	ردیف Row
43	297	بهار ۱۳۹۶ Spring 2017	۱۳۹۰ 2011	پردازش و مدیریت اطلاعات Information Processing and Management	1
38	203	زمستان ۱۳۹۵ Winter 2016	۱۳۸۳ 2004	پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی Information Science Research	2
48	272	زمستان ۱۳۹۶ Winter 2017	۱۳۸۸ 2009	تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی Research on Information Science and Public Libraries	3
37	151	زمستان ۱۳۹۵ Winter 2016	۱۳۸۹ 2010	تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی Academic Librarianship and Information Research	4
54	293	بهار ۱۳۹۵ Spring 2016	۱۳۸۳ 2004	کتابداری و اطلاع‌رسانی Library and Information Science	5
72	485	تابستان ۱۳۹۶ Summer 2017	۱۳۸۹ 2010	مدیریت اطلاعات سلامت Health Information Management	6
18	80	تابستان ۱۳۹۵ Summer 2016	۱۳۸۸ 2009	مطالعات کتابداری و علم اطلاعات Studies in Library and Information Science	7
32	197	تابستان ۱۳۹۶ Summer 2017	۱۳۸۹ 2010	مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات National Studies on Librarianship and Information Organization	8
342	1978			مجموع Total	

در جدول ۱، دو ستون نخست نشان دهنده بازه زمانی مقاله‌های بررسی شده مجلات، از زمان دریافت درجه علمی-پژوهشی تا آخرین شماره (تا زمان اجرای این پژوهش یعنی تابستان ۱۳۹۶) است. در این میان "کتابداری و اطلاع‌رسانی" نخستین مجله‌ای است که درجه علمی-پژوهشی دریافت کرده (سال ۱۳۸۳) و "پردازش و مدیریت اطلاعات" (۱۳۹۰) جدیدترین مجله برای دریافت این درجه است.

به دلیل تأخیر انتشار برخی مجله‌ها (آخرین شماره مربوط به سال ۱۳۹۵)، اطلاعات مربوط به مقاله‌های این مجله‌ها روزآمدترین آنها نیست. همچنین بیشترین مقالات در "مدیریت اطلاعات سلامت" (۴۸۵ عنوان) و کمترین تعداد مقالات در "مطالعات کتابداری و علم اطلاعات" (۸۰ عنوان) منتشر شده است. نکته قابل توجه اینکه مطابق اطلاعات این جدول از مجموع ۱۹۷۸ مقاله‌ای که تا زمان اجرای پژوهش منتشر شدند، ۳۴۲ عنوان یعنی تنها ۱۷٪ به حوزه مدیریت و موضوعات مربوط به آن اختصاص داشتند. برای شناسایی موضوع این مقاله‌ها و پاسخ به پرسش نخست پژوهش که به پرتکرارترین موضوع‌های

پژوهش‌های مدیریتی رشته (در قالب مقاله‌های پژوهشی) توجه داشت، مقاله‌های مربوط به حوزه مدیریت تحلیل موضوعی شد. جدول ۲ جزئیات این تحلیل را نشان می‌دهد. جدول ۲ تصویری کلی از مقاله‌های این حوزه و وضعیت پراکندگی موضوعی آنها را بررسی نشان می‌دهد.

جدول ۲: وضعیت مقاله‌های منتشر شده با موضوع مدیریت در مجله‌های بررسی شده و پرتکرارترین موضوع
Table 2: The status of articles published with the subject of management in the reviewed journals and the most frequent subject

پرتکرارترین موضوعها The Most Frequent Subjects				فراوانی حوزه‌های فرعی موضوعی Frequency of sub area Subjects	نسبت مقاله‌های مدیریتی به کل The ratio of management articles to the whole	نام مجله Journal Name
رتبه ۴ Rank 4	رتبه ۳ Rank 3	رتبه ۲ Rank 2	رتبه ۱ Rank 1			
---	---	---	مدیریت دانش Knowledge Management	10	% 14.4	پردازش و مدیریت اطلاعات Information Processing and Management
---	---	ارتباط با مشتری Customer Relationship	مدیریت دانش Knowledge Management	17	% 18.7	پژوهشهای نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی Information Science Research
---	ارزیابی عملکرد Performance Evaluation	کیفیت خدمات Service Quality	مدیریت دانش Knowledge Management	20	% 17.6	تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی Research on Information Science and Public Libraries
---	---	کیفیت خدمات Service Quality	مدیریت دانش Knowledge Management	18	% 24.5	تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی Academic Librarianship and Information Research
برنامه راهبردی Strategic Planning	بازاریابی Marketing	کیفیت خدمات Service Quality	مدیریت دانش Knowledge Management	14	% 18.4	کتابداری و اطلاع‌رسانی Library and Information Science
---	---	کیفیت خدمات Service Quality	مدیریت دانش Knowledge Management	31	% 14.8	مدیریت اطلاعات سلامت Health Information Management
---	---	مدیریت تغییر Change Management	مدیریت دانش Knowledge Management	9	% 22.5	مطالعات کتابداری و علم اطلاعات Studies in Library and Information Science
---	---	برنامه راهبردی Strategic Planning	مدیریت دانش Knowledge Management	11	% 16.2	مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات National Studies on Librarianship and Information Organization

برپایه داده‌های جدول ۲، مجله‌های تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی و مطالعات کتابداری و علم اطلاعات (به ترتیب با ۲۴/۵٪ و ۲۲/۵٪) بیشترین مقاله‌های این حوزه را منتشر کرده‌اند. در بین این مجله‌ها نیز دو مجله پردازش و مدیریت اطلاعات و مدیریت اطلاعات سلامت (به ترتیب با ۱۴/۴٪ و ۱۴/۸٪) کمترین مقالات حوزه مدیریت را به انتشار رسانده‌اند. تنوع موضوعی این مقاله‌ها نیز قابل توجه است. مجله مدیریت اطلاعات سلامت گرچه مقاله‌های مدیریتی اندکی دارد اما تنوع قابل ملاحظه‌ای در موضوعات آن دیده می‌شود (۳۱ موضوع). در مقابل، مقاله‌های منتشر شده در مجله مطالعات کتابداری و علم اطلاعات انسجام موضوعی بیشتری در مقایسه با سایر مجله‌های رشته دارند (۹ موضوع).

وضعیت موضوعی مقاله‌های پرتکرار در تمام مجله‌ها یکسان است و مدیریت دانش بیشترین سهم را به خود اختصاص داده (۹۵ عنوان) و بیشترین مقاله‌های مدیریت دانش نیز در مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی به انتشار رسیده است (۱۷ عنوان). اما در کنار مدیریت دانش، برخی دیگر از موضوع‌ها نیز از اقبال قابل توجهی برخوردار بودند. مطابق اطلاعات این جدول، موضوع‌های پرتکرار مقاله‌ها (پس از مدیریت دانش) به ترتیب عبارتند از کیفیت خدمات، بازاریابی، برنامه راهبردی، ارزیابی عملکرد، مدیریت ارتباط با مشتری و مدیریت تغییر.

برای پاسخ به پرسش دوم و شناسایی میزان انطباق این موضوع‌ها با مسائل و چالش‌های واقعی مدیریت در رشته از دیدگاه صاحب‌نظران و خبرگان استفاده شد که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

"عدم آگاهی مدیران را از علم و فنون مدیریت" از نظر یکی از این افراد، اصلی‌ترین چالش است که مشکلات زیادی را در این زمینه ایجاد می‌کند. او معتقد است:

"به نظر می‌رسد مهمترین چالش مدیریتی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، عدم استفاده از مدیران اندیشمندی که به حرفه خود احاطه داشته، فنون مدیریت مدرن (که بر پایه دیدگاه‌های نظریه پردازانی چون پیتر دراگر و سنگه شکل گرفته) را بدانند و آنها را اجرا کنند. اگر متخصصان این حرفه فنون مدیریت را نمی‌دانند و یا استفاده نمی‌کنند، بهتر است زیاد نگران مدیران متخصص نباشیم. این جایگاه را می‌توان به مدیرانی که به ارزش اطلاعات و اثربخشی این حرفه در پیشبرد سایر حرفه‌ها و علوم اعتقاد دارند و علم مدیریت مدرن را می‌دانند و مهارت‌های لازم را کسب کرده و بکار می‌برند، سپرد و نتایج بهتری گرفت."

یکی دیگر از متخصصان، به چندین چالش در این رابطه اشاره می‌کند و اصلی‌ترین آنها را موارد زیر می‌داند:

"از مهمترین چالش‌ها عدم توجه به مدیریت به عنوان یک حوزه تخصصی و نیازمند دانش و تجربه تخصصی، به کارگماری مدیران غیرمتخصص، تغییر مدیریت‌ها در فواصل کوتاه، عدم تعامل مدیران کتابخانه‌ها با مدیران ارشد سازمانها، ضعف مدیران در تأمین نیازهای مالی و ساختاری، ضعف مدیران در برنامه‌ریزی و راهبری کارکنان و ضعف مدیران در شناخت نظریه‌ها و الگوهای مدیریتی نوین است."

برخی از خبرگان نیز در این زمینه به مشکلات بیرونی اشاره داشتند و معتقد بودند که این دشواری‌ها می‌تواند به ایجاد چالش برای بحث مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی منجر شود:

"در این رابطه می‌توان به چند مشکل اشاره کرد. مانند مشکلات و نقائص موجود در چارت سازمانی در مقایسه با مطالبات مراجعین برای خدمات و تنوع فراوان آنها مثل نقص در مشاغل. به این معنی که دیده می‌شود حتی در کتابخانه‌های بزرگ دانشگاهی، مشاغلی که در چارت سازمانی دیده شده و این سمت‌ها عملاً در چارت وجود ندارند. از سوی دیگر امروزه تمام آنچه که نام برده شد، عملاً مورد نیاز مراجعین بوده و شدیداً مطالبه می‌شود. این است که از یکسو مدیر کتابخانه ناچار می‌شود بعضی از کتابداران را که سمت‌های دیگری دارند به این مشاغل بگمارند و از سوی دیگر بسیاری از این کارها به عهده رئیس کتابخانه می‌افتد و در چنین مواردی رئیس کتابخانه خود را با انبوه کارهای متفاوت و متنوعی روبرو می‌بیند که هر یک بخش مهمی از وقت و انرژی وی را می‌گیرد و او را از کارهای اساسی و مدیریتی خود مانند برنامه‌ریزی، تأمین نیروی انسانی، آموزش کارکنان و غیره باز می‌دارد. برخی مشکلات نیز ساختاری است مثل بودجه‌بندی. معمولاً در کتابخانه‌های گرچه

بودجه از سوی مدیریت کتابخانه پیش‌بینی می‌شود، اما در هنگام تخصیص، تمام و یا بخشهایی از آن در دل بودجه سازمان مادر تعریف و تخصیص داده می‌شود. این امر موجب می‌شود که از نظر برنامه‌ای، مدیر کتابخانه تصور دقیق و درستی از بودجه کتابخانه نداشته باشد. همچنین هنگامی که سازمان مادر با مشکل کمبود نقدینگی روبرو است، کتابخانه جزء اولین بخشهایی است که مشمول کاهش هزینه‌ها و یا ریزش نیروها می‌شود."

از دیگر چالش‌های اشاره شده توسط این افراد می‌توان به این موارد نیز اشاره داشت: نبود یا کمبود رهبری و مدیریت باثبات و پایدار برای مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بزرگ و متوسط در کشور، نبود یا کمبود نگاه راهبردی به چالش‌ها و دشواری‌های توسعه فناوری در این مراکز، استفاده نکردن از فرصت‌های موجود در زمینه ارتقاء فناوری‌های نوظهور در این مراکز و نبود یا ضعف حضور یک سازمان تأثیر در توسعه این مراکز.

با تحلیل نظرهای این افراد مهمترین مسائل این حوزه را می‌توان در سه دسته کلی قرار داد:

۱) مسائل مربوط به مهارت، دانش و تخصص‌های مدیر؛ مانند عدم استفاده از مدیران آگاه به حرفه و مطلع از نظریه‌ها و الگوهای مدیریتی نوین، عدم توجه به مدیریت به عنوان یک حوزه تخصصی و نیازمند دانش تخصصی و ضعف مدیران در برنامه‌ریزی و راهبری کارکنان.

۲) مشکلات سازمان مادر از قبیل مشکلات و نقائص موجود در چارت سازمانی در مقایسه با مطالبات مراجعین برای خدمات و تنوع فراوان آنها؛ مانند نقص در مشاغل و مشکلات ساختاری بودجه‌بندی، مشکلات مالی و ضعف‌های ساختاری.

۳) مسائل مربوط به نهادهای تصمیم‌گیرنده و بالادستی؛ مانند نبود مدیریت باثبات و پایدار و کمبود نگاه راهبردی به چالش‌ها و دشواری‌های توسعه فناوری در این مراکز.

با در نظر گرفتن این مسائل انتظار می‌رود سمت و سوی غالب پژوهش‌های این حوزه متناسب با سه دسته کلی که به آنها اشاره شد، هماهنگ باشد. تحلیل موضوعی مقاله‌های مورد بررسی می‌تواند وضعیت این پژوهش‌ها را در میدان عمل نشان دهد و پاسخ به پرسش سوم به شفاف شدن این مقوله کمک می‌کند.

در سومین پرسش، موضوعات پژوهش‌هایی که نتایج آنها به صورت مقاله‌های علمی-پژوهشی منتشر شده و موضوعات اولویت‌دار از دیدگاه خبرگان حوزه مدیریت در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نظر خبرگان شناسایی و تحلیل شد. با بررسی و کدگذاری نظرهای ارائه شده مشخص شد که از دید این افراد موضوعات دارای اهمیت و اولویت پژوهش در حوزه مدیریت عبارتند از:

- بحث مدیران متخصص و غیرمتخصص در کتابخانه‌ها،
- فنون مدیریت در کتابخانه‌ها،
- برنامه‌ریزی برای توسعه و روزآمدسازی خدمات،
- نگرش مدیران بالادستی به کتابخانه‌ها و سبک‌های مدیریتی.

برای ارائه تصویر بهتر از وضعیت کنونی پژوهش‌های این حوزه و میزان توجه آنها به این موضوعات دارای اولویت، به مطالعاتی که متناسب هر موضوع انجام شده اشاره می‌شود:

- مدیران متخصص و غیرمتخصص: پرداختن به علل موفقیت‌ها و عدم موفقیت‌های مدیران متخصص و غیرمتخصص از دیدگاه مسئولان، کارکنان و مراجعان یکی از مهمترین موضوعات پژوهشی در این حوزه است. متأسفانه پژوهشی در این رابطه انجام نشده است. یکی از معدود پژوهش‌های مربوط با این موضوع، مطالعه افشار، صراف تهرانی و رجایی پور (Afshar, Saraf Tehrani and Rajaei pour, 2011) است که به بررسی پیامدهای مدیریت اعضای هیئت علمی

- بر کتابخانه های دانشگاهی پرداخته است. البته برخی نمونه های دیگر (Riahinia, 1992; Amirhoseini, 1992; Farajpahlou, 2008) به این موضوع مرتبط هستند که این موارد در محدوده پژوهش حاضر نمی گنجند.^۲
- استفاده از فنون مدیریت: میزان توجه مدیران کتابخانه ها به مباحث علمی مدیریت و استفاده آنها از فنون این علم از دیگر اولویت های پژوهشی این حوزه از دیدگاه متخصصان است. از معدود مطالعات این موضوع، پژوهش هویدا (Hoveida, 1987) است و پس از آن به طور جدی این مسأله بررسی نشده است. در این رابطه یکی از این متخصصان چنین اشاره می کند: "باید وظایف مدیریت را مد نظر قرار داد. اگر دسته بندی کلاسیک POSDCORB^۱ را در نظر بگیریم، هر یک از وظایف از برنامه ریزی گرفته تا بودجه بندی و گزارش هی لازم است در محیط کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی مورد توجه قرار گرفته و آزموده شوند". بر این اساس پژوهش هایی که به این عناصر و میزان اجرا، مشکلات و مسائل آن در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی می تواند راهگشای بخشی از مسائل مدیریتی باشد.
- برنامه ریزی برای توسعه و روزآمدسازی خدمات: آهنگ رو به رشد تغییر، همواره مورد تأکید نظریه پردازان سازمانی مانند تافلر^۲، بنیس^۳، مورگان^۴ و پیترز^۵ و مانند آنها است. تغییر در دنیای امروز یک موضوع چند بعدی و فراگیر است و سازمان ها همواره در زمینه های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، فناوری و اقتصادی دستخوش تغییر می شوند (Stacey, 2005). فعالیت در چنین محیط متغیری، گرچه برای کتابخانه ها خالی از دشواری نیست اما برای پاسخگویی به نیازهای متغیر کاربران امری ضروری است. از نظر خبرگان و متخصصان علم اطلاعات و دانش شناسی، پژوهش هایی که به خدمات تخصصی و شخصی سازی شده و برون کتابخانه ای توجه کنند و الزامات اجرا، موانع و چالش های این خدمات را مورد بررسی قرار دهند از الویت و کارآمدی بالایی در بحث مدیریت کتابخانه ها برخوردار هستند. متأسفانه پژوهش های انجام شده در این رابطه نیز اندک شمار است.
- نگرش مدیران بالادستی به کتابخانه ها: بنا به تأکید متخصصان این حوزه، برخی از چالش های مدیریت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی در کشور ما به مشکلات سازمان مادر مربوط است. بخش قابل توجهی از این چالش ها، مسائل مالی و بودجه بندی است. در نگاه اول این مسأله بالادستی است و از این رو پژوهش پیرامون آن نمی تواند کمک چندانی به حل مسائل مدیریتی علم اطلاعات و دانش شناسی داشته باشد. اگر از دیدگاهی کلان و در عین حال تحلیلی به این امر نگرسته شود، بستر مطالعات کاربردی این حوزه فراهم خواهد شد و رهاورد آن مشکلات قابل توجهی را از این مراکز از بین خواهد برد. نمونه این امر در پژوهش ترابی الموتی (Torabi Alamooti, 2007) دیده می شود و نیاز به گسترش دارد. در این رابطه مهمترین مسأله ای که پژوهش های مدیریتی رشته می توانند به آن بپردازند، شیوه های تغییر نگرش

^۱ به بخش روش شناسی پژوهش مراجعه کنید.

^۲ البته پرداختن به این چالش فارغ از پژوهش های انجام شده همواره مدنظر متولیان مدیریت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی قرار دارد و نمونه این مباحث را می توان در نشست ها، سخنرانی ها و کنفرانس ها یا نوشتارهایی در قالب سخن سردبیر در مجلات رشته دنبال کرد. برای نمونه به لینک زیر بنگرید: <http://www.ensani.ir/storage/Files/20121209092732-9325-546.pdf>

^۱Planning, Organizing, Staffing, Directing, Coordinating, Reporting and Budgeting

^۲Toffler

^۳Bennis

^۴Morgan

^۵Peters

مدیران بالادستی به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی است. یکی از خبرگان در این رابطه چنین توضیح می‌دهد: "به طور معمول تمام یا بخشی از ارقام بودجه کتابخانه‌های کشور در دل بودجه سازمان مادر تعریف و تخصیص داده می‌شود. این امر موجب می‌شود که مدیر کتابخانه تصور دقیق و درستی از بودجه کتابخانه نداشته باشد و نتواند مبالغ لازم را برای فعالیت‌های مختلف پیش‌بینی کند. به ویژه هنگامی که سازمان مادر دچار مشکل کمبود نقدینگی می‌شود و در این میان، معمولاً تجربه نشان داده است که کتابخانه جزء اولین بخشهایی است که مشمول کاهش هزینه‌ها و یا ریزش نیروها می‌شود. در نتیجه مدیریت کتابخانه با تنگناهای نیروی انسانی و یا نقدینگی مواجه شده و نمی‌تواند به خوبی پاسخگوی مطالبات مراجعین باشد. همین امر طبیعی است که بر رضایتمندی آنان از خدمات کتابخانه تأثیر منفی گذاشته و موجب پیدایش یک جو منفی در مورد کتابخانه، و از آنجا به طور غیر مستقیم در مورد عملکرد حوزه معاونت پژوهشی (در دانشگاه) می‌شود. این در حالی است که اگر درست دیده شود، هر نوع هزینه‌ای در کتابخانه در واقع «یک سرمایه گذاری» است که نتایج و بازگشت آن غالباً نامحسوس و یا پیداست ولی وجود دارد. باید نگرش‌های مدیران در این رابطه تغییر یابد و یکی از راه‌های این تغییر نگرش، انجام پژوهش‌ها و فعالیت‌های مطالعاتی و پژوهشی است."

- سبک‌های مدیریتی متناسب با کتابخانه: انواع کتابخانه‌ها، ساختار و جایگاه سازمانی منحصر به خود را دارند. از این رو نمی‌توان یک سبک را برای اداره تمامی آنها در نظر گرفت. بنابراین لازم است به جای تجویز یک سبک همگانی یا بررسی‌هایی که بدون پیشینه و رعایت موارد پیش گفته به بررسی میزان رعایت یک سبک خاص برای رهبری و مدیریت یک کتابخانه می‌پردازند، با در نظر داشتن شرایط و ویژگی‌های هر کتابخانه، سبک متناسب با آن را شناسایی و اجرا کرد. در رابطه با این موضوع یکی از خبرگان بر این عقیده است که: "این نگاه ممکن است در شرایطی با نگاه به لایه‌های مدیریتی هم درآمیزد. به عنوان مثال، می‌دانیم که رئیس کتابخانه مرکزی یک دانشگاه، حداکثر یک مدیر میانه است (در سطح کلان دانشگاه به عنوان سازمان مادر) که تابع یکی از مدیران ارشد دانشگاه (مثلاً معاون پژوهشی و فناوری) است، بنابراین، در بررسی شرایط و یا مسائل این مدیر، در واقع شرایط و مسائل یک مدیر میانه مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد."

در کنار مواردی که به آنها اشاره شد، برخی دیگر از موضوعات پژوهشی این حوزه از نظر صاحب‌نظران علم اطلاعات و دانش‌شناسی عبارتند از: مسأله رقابت کتابخانه‌ها با سایر سازمان‌ها، تمرکز و عدم تمرکز در مدیریت کتابخانه‌ها، مدیریت نیروی انسانی و تعامل با کارکنان کتابخانه، رویکردهای مدیریت کیفیت خدمات، راهکارهای افزایش خلاقیت در کارکنان و کارهای تیمی. مرور موضوعات پر تکرار مقاله‌ها و مقایسه آنها با اولویت‌های پژوهشی که خبرگان برشمردند نشان می‌دهد به جز کیفیت خدمات که پرتکرارترین موضوع در غالب مجله‌های بررسی شده است، تقریباً میان این مقالات و موضوعات مهم پژوهشی از نظر متخصصان و خبرگان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مسائل این حوزه، همخوانی وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

ناهمخوانی میان موضوع پژوهش‌های مربوط به حوزه مدیریت که نتایج آنها در قالب مقاله در مجله‌های علمی-پژوهشی منتشر شده و گرایش اغلب این مقالات به سمت موضوع مدیریت دانش و زیر موضوع‌های وابسته، ریشه در چند مسأله دارد؛ نخستین مسأله به کاستی‌های کیفی پژوهش‌های این حوزه مربوط است. اغلب پژوهش‌ها یا در قالب پایان‌نامه و رساله‌های توسط دانشجویان تحصیلات تکمیلی به انجام می‌رسند یا بنابر الزام برخی دروس (مانند درس برنامه‌ریزی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در دوره دکتری و درس مدیریت دانش سازمانی در دوره کارشناسی ارشد) شکل گرفته‌اند. با توجه به شکل و

ساختار اجرای دوره‌های تحصیلات تکمیلی در کشور ما به‌ویژه در سال‌های اخیر و محدودیت‌های دانشجویان و اساتید و مشکلات نظام آموزش عالی، نه تنها پژوهش‌های این حوزه بلکه سایر پژوهش‌های دیگر حوزه‌ها نیز از نظر کیفیت و مسأله‌مداری با تهدید روبرو شده‌اند. گرچه برخی پژوهش‌های بنیادی و اصیل در این زمینه به انجام رسیده اما تعداد اندک آنها برای جبران نیازهای واقعی این حوزه کافی نیست.

مسأله دوم به کاستی‌های کمی پژوهش و نگارش پیرامون مدیریت برمی‌گردد. پژوهش و در محدوده‌ای وسیع‌تر از آن، نگارش در حوزه مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی نه تنها از نظر کیفی، بلکه به لحاظ کمی نیز کاستی‌های فراوانی دارد. همانطور که یافته‌های این پژوهش نشان داد، در حدود ۱۷٪ مقاله‌های منتشر شده در ۸ مجله بررسی شده به موضوعات مدیریتی پرداخته‌اند و این نشان می‌دهد به رغم اهمیت موضوع، توجه به آن اندک است. فراوانی قابل توجه مقاله‌هایی که به مدیریت دانش و کیفیت خدمات پرداخته‌اند، نشان می‌دهد شکل‌گیری این پژوهش‌ها، بیش از آنکه بر مبنای یک مشکل و دغدغه مدیریتی و توجه به چالش‌های برشمرده توسط خبرگان باشد، یا تابعی است از موج رایج در جامعه علمی (مانند مدیریت دانش)، یا حاصل دروسی است که در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به دانشجویان داده می‌شود (مانند برنامه راهبردی). مرور کتاب‌های این حوزه و بررسی گرایش‌های موضوعی آنها نیز وضعیت مناسبی از نگارش در این موضوع را نشان نمی‌دهد. کتابها و آثار مربوط به مدیریت، سهم بسیار اندکی از سبد ناشران (تنها ۳/۵٪ از کل انتشارات علم اطلاعات و دانش‌شناسی تا سال ۱۳۹۲) را به خود اختصاص داده‌اند (Fattahi, Rajabali Beglou and Akhshik, 2014, p. 286).

نکته قابل توجه اینکه به نظر می‌رسد وضعیت موضوعی طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌ها نیز از این نظر چندان رضایت بخش نیست. شاهد این امر پراکندگی موضوعی مورد توجه پژوهشگران رشته در مجله‌های بین‌المللی و نیز مقاله‌های ارائه شده در همایش‌ها و مجامع طی سال‌های ۱۹۹۷-۲۰۱۲ است که نشان می‌دهد پژوهشگران ایرانی تنها ۷ مقاله در حوزه مدیریت در این مجله‌ها و ۲ مقاله در این همایش‌ها ارائه داده‌اند (Fattahi, Rajabali Beglou and Akhshik, 2014, p. 239).

سومین مسأله ریشه در دشواری‌های پژوهش در حوزه مدیریت دارد. گرچه مطالعه در زمینه مدیریت ممکن است در نگاه نخست ساده به نظر برسد اما پژوهش در این رابطه با دشواری‌های خاصی روبرو است که می‌تواند دو مسأله پیش‌گفته یعنی کمیت و کیفیت را تحت تأثیر قرار دهد. یکی از بسترهای ایجاد چالش، در دروسی است که در مقاطع مختلف تحصیلی به مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌پردازد. درس‌هایی مانند مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مدیریت دانش سازمانی، نظام‌های اطلاعات مدیریت و برنامه‌ریزی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. سهم درس‌های مربوط به مدیریت دانش در سرفصل‌های درسی از دیگر درس‌های این حوزه بیشتر است و همین امر می‌تواند به افزایش پژوهش در این زمینه مربوط باشد. دیگر آنکه مدت محدود تحصیل در تحصیلات تکمیلی به‌طور عملی تنها فرصت آشنایی با مباحث مدیریتی را برای دانشجویان فراهم می‌کند و در این فرصت کوتاه، امکان احاطه و تسلط عمیق بر مباحث نظری و عملی مدیریت و اطلاع از سطوح مختلف مدیریتی وجود ندارد. از این رو، آنچه آموزش داده می‌شود در عمل ناکامل است و بینش تخصصی لازم را برای دانشجویان پژوهشگر محقق نمی‌سازد. با این شرایط انتظار انجام پژوهش‌های مسأله‌مدار و عمیق در این حوزه دور از واقعیت به نظر می‌رسد. مسأله چهارم برخاسته از پیروی پژوهشگران این حوزه از مدل مدیریتی^۱ است. به نظر می‌رسد متأسفانه تعداد قابل توجهی از پژوهش‌ها نه تنها در این حوزه بلکه در بسیاری از حوزه‌های دیگر حاصل پیروی از مدهای مدیریتی و تبعیت از نظام‌ها، مدل‌ها و سبک‌هایی است که تقریباً تمامی آنها بر پایه نیازها و ضرورت‌های کشورهای دیگر تدوین شده‌اند. شاهد این ادعا پیشی گرفتن

^۱ Management fad: این اصطلاح نخستین بار توسط آدریان فرنهام (2004) مطرح شد. تفاوت fad و fashion در این است که fad بسیار

زودگذرتر از fashion است.

دو موضوع مدیریت دانش و کیفیت خدمات در میان پژوهش‌هایی است که در این مقاله به آنها اشاره شد. بنابراین استفاده از این تفکرات بدون در نظر گرفتن تناسب آنها با مسائل و چالش‌های داخل کشور به طور قطع نمی‌تواند نتیجه مطلوبی به همراه داشته باشد. البته منظور این نیست که تمامی پژوهش‌های حوزه مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی حاصل رواج تفکرات، مدل‌ها و نظریه‌های نادرست است، بلکه رواج نادرست یک این اندیشه‌ها آسیب جدی به مطالعات این حوزه وارد می‌سازد. در کنار این مسائل، لازم است به غلبه روش‌های کمی بر کیفی در انجام این پژوهش‌ها نیز اشاره داشت. گرچه روش‌های کمی از ارزش قابل توجهی برخوردار هستند اما انجام مطالعات و پژوهش‌های بنیادی و نظری در حوزه مدیریت افزون بر این روش‌ها نیازمند شیوه‌های کیفی برای رسیدن به نتایج و برون‌دادهای مطلوب و کاربردی نیز می‌باشد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- مشارکت با اساتید و متخصصان علم مدیریت به‌عنوان جزئی از تیم پژوهش‌های مربوط به حوزه مدیریت در علم اطلاعات و دانش‌شناسی. با همکاری این افراد کاستی‌های شناختی پژوهشگران از مفاهیم و موضوعات مدیریتی جبران می‌شود و دید وسیع‌تری نسبت به موضوع مورد بررسی حاصل خواهد شد. این امر می‌تواند از شکل‌گیری و اجرای پژوهش‌های سلیقه‌ای، غیر کاربردی و تابع مد بکاهد.
- انجام مطالعات موردی 'عرصه مناسبی را برای پرداختن به چالش‌های مدیریتی در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی فراهم خواهد کرد. چنانچه در اجرای این پژوهش‌ها از شیوه‌های کیفی یا ترکیبی استفاده شود، انتظار می‌رود گامی تأثیرگذار در حل مسائل این حوزه برداشته شود.
- استفاده از متخصصان علم مدیریت برای تدریس دروس مربوطه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری. این امر می‌تواند به تعمیق آموزش و آگاهی دانشجویان از سطوح و ابعاد مختلف مدیریتی کمک قابل توجهی داشته باشد و برون‌داد آن در تعریف پژوهش‌های این حوزه نمایان خواهد شد.
- تعریف و اجرای پژوهش‌های مکمل و متوالی برای پرداختن به مسائل مدیریتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در قالب پایان‌نامه، رساله و طرح‌های پژوهشی.

پیشنهاد‌های پژوهشی

- پیشنهاد‌های پژوهشی در دو دسته گنجانده شده‌اند؛ دسته نخست به توصیه مطالعاتی می‌پردازد که در راستای توسعه و گسترش مطالعه کنونی قرار دارد. در دسته دوم، با نظر به چالش‌های حوزه مدیریت در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ضرورت‌های پژوهش در این رابطه و برپایه اظهارنظرهای خبرگان این حوزه، پیشنهادهایی برای پژوهش ارائه شده است.
- پژوهش‌های دسته نخست:
- تحلیل روش‌شناختی پژوهش‌هایی که در حوزه مدیریت انجام شده است. این تحلیل می‌تواند تصویری مناسب از کمیت و کیفیت روش‌های به کار گرفته شده را نشان دهد.
  - گسترش محدوده پژوهش حاضر با در نظر گرفتن پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و طرح‌های پژوهشی که در داخل و خارج از کشور به انجام رسیده‌اند. با وسعت بخشیدن به این دامنه، واقعیت‌ها و نیازهای این حوزه و سمت و سوی پژوهش‌های مدیریتی دقیق‌تر نشان داده خواهد شد.

¹ Case studies

- رصد پژوهش‌های مدیریتی در مجله‌های بین‌المللی و مطابقت آنها با پژوهش‌هایی که در این رابطه در کشور ما انجام شده است. این بررسی‌های می‌تواند به مقایسه و تطبیق وضعیت مطالعات داخلی و خارجی کمک کند و راهکارهای احتمالی برای مقابله با مسائل این حوزه را نشان دهد.
  - کسب دیدگاه‌های مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و تحلیل تجربه زیسته این افراد برای شناسایی چالش‌های مدیریت این نهادها در میدان عمل. این بررسی به شناسایی مشکلات ملموس و دغدغه‌های رایج مدیران کمک می‌کند و بستر مناسب را برای حل این دشواری‌ها فراهم می‌سازد.
- پژوهش‌های دسته دوم؛
- شناسایی علل موفقیتها و عدم موفقیت‌های مدیران متخصص و غیرمتخصص از دیدگاه مسئولان، کارکنان و مراجعان،
  - بررسی میزان توجه مدیران به نزدیک کردن هدف‌ها و فعالیت‌های کتابخانه‌ها به هدف‌ها و نیازهای کاربران،
  - میزان توجه مدیران به روزآمدسازی فعالیت‌ها، توسعه و تحول خدمات کتابخانه‌ای،
  - میزان استفاده از فنون مدیریت در کتابخانه‌ها و به ویژه داشتن برنامه، میزان اجرای آن و مشکلات و مسائل آن،
  - چالش‌ها و موانع توسعه خدمات با تأکید بر خدمات تخصصی، شخصی سازی شده و برون کتابخانه‌ای،
  - شناسایی عوامل پیش برنده و یا مانع خلاقیت در کارکنان کتابخانه‌ها،
  - بررسی عوامل مؤثر بر کارهای تیمی در بین کارکنان کتابخانه،
  - بررسی زمینه‌های تقویت جایگاه و نقش انجمن علمی کتابداری و اطلاع رسانی در سطوح و فعالیت‌های مدیریتی در این مراکز.

References

- Afshar, E., Saraf Tehrani, N., Rajae pour, S. (2011). Striving and role with role: Research on the consequences of managing faculty members on academic libraries. *Journal of Research in Library and Information Science*. 1(2), 45-58. [In Farsi]
- Afzalipour, H., Jamali Mahmoe, H.R. (2014). The degree of specialization of scientific and research of information and knowledge science Persian journals between 2008-2012. *Journal of Research on Information Science and Public Libraries*, 20(3), 398-421. [In Farsi].
- Alijani, R., Karami, N., Mohammadi, F. (2009). Content analysis of Informology Journal: *Bibliometric*. *Book Quarterly Journal*, 82, 75-86. [In Farsi]
- Amirhoseini, M. (1992). The need for librarians specializing in library management. *Journal of Research on Information Science and Public Libraries*, 7, 76-84. [In Farsi]
- Armando, G., Pupo, R. (2015). Knowledge map of Latin American research on management: Trends and future advancement. *Social Science Information*, 55(1), 3-27.
- Bordbar, Gh., et al. (2014). Prognosis of research process in HRM using time series analysis (referring to scientific databases). *Human Research Management Journal*, 6(4), 207-235. [In Farsi]
- Ebrahimi Milajerdi, Z., Riahinia, N. (2014). Quantitative and qualitative study of articles in the journal of research on information science and public libraries from 2008-2012. *Journal of Research on Information Science and Public Libraries*, 20(3) 423-445. [In Farsi]

- Farajpahlou, A. (2008). Knowledge age and the need to change manager finding ways. *Book Quarterly Journal*, 74, 9-10. [In Farsi]
- Fattahi, R., Rajabali Beglou, R., Akhshik, S.S. (2014). The past, present and future of librarianship & information in Iran. Shiraz: Regional Information Center for Science and Technology. [In Farsi]
- Ghahnavie, H., et al. (2011). Content analysis and citations of published articles in health information management research ournal. *Health Information Management Research Journal*, 8(1), 86-96. [In Farsi]
- Hoveida, A. (1987). A study of the use of management basics in the academic libraries in Tehran. M.A. Thesis, Faculty of Management and Medical Information Science. [In Farsi].
- Lee, M., and Tsung, T.C. (2012). Revealing research themes and trends in knowledge management: From 1995 to 2010. *Knowledge Based Systems*, 28, 47-58.
- Mishra, D., and Alok, M. (2011). Research trends in management issues of global software development: Evaluating the past to envision the future. *Journal of Global Information Technology Management*, 4, 48-69.
- Rezaee Sharifabadi, S., Mehdizade Taleshi, S.M., Farghadan, S. (2009). Content analysis of the articles of the Ganjine Asnad. *Book Quarterly Journal*, 82, 89-108. [In Farsi]
- Riahinia, N. (1998). Relationship between specialty and library management. *Librarianship Journal*, 28,29, 107-121. [In Farsi]
- Sadighi, M., Jalalimanesh, A. (2012). Study of the research process in the field of knowledge management during the period 2001-2010 and its structural design. *Iranian Journal of Information Processing & Management*, 28(2), 363-392. [In Farsi]
- Scandura, T.A., and Williams, E. (2000). Research methodology in management: Current practices, trends and implications for future research. *Academy of Management Journal*, 43(6), 1248-1264.
- Stacey, R. (2005). Strategic thinking and change management: International perspectives on organizational dynamics. Translated by Jafari, M. and Kazemi, M. Tehran: Rasa. [In Farsi]
- Torabi Alamooti, M. (2007). Investigating the role of research assistant of Islamic Azad University of district 8 in library administration and development. *Book Quarterly Journal*, 72, 269-284. [In Farsi]
- Zaki, M.A. (2006). Analyzing content of research trends in specialized magazines. *Journal of Management Science*, 19(75), 43-74. [In Farsi]

